

Predgovor

Ovaj je znanstveno-stručni zbornik radova nastao u sjećanje na Tomu Vinščaka u povodu desete obljetnice njegove smrti. Zborniku je prethodio *Znanstveni skup posvećen dr. sc. Tomi Vinščaku* nadahnut temama koje su ga definirale kao *znanstvenika, istraživača i prijatelja s krova svijeta*. Skup je održan 1. i 2. travnja 2022. godine na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu, u organizaciji Odsjeka za etnologiju i kulturnu antropologiju Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu i Hrvatskoga etnološkog društva, okupivši pritom 27 predavača koji su održali ukupno 24 predavanja.

I tekstovi ovoga zbornika prizivaju niz tema kojima se bavio Tomo Vinščak. Bio je voditelj istraživanja *Narodi i kulture Nepala i Tibeta* te voditelj znanstvenoga projekta *Sakralna interpretacija krajobraza* provedenoga kao interdisciplinarno istraživanje i vrednovanje tragova pretkršćanskih vjerovanja u hrvatskoj toponomastici, topografiji i usmenoj predaji. U okviru je spomenutoga projekta 10. srpnja 2009. godine službeno bila otvorena prva europska Mitsko-povijesna staza “Trebišća – Perun” u Parku prirode Učka. Svoja je višekratna istraživanja kulture Tibetanaca, u prvome redu religije, objavio u autorskim knjigama *Tibet – u zemlji bogova* (Split: Etnografski muzej Split, 2007.) i *Tibetski buddhizam i bön* (Zagreb: Ibis grafika, 2011.). Izniman je doprinos Tome Vinščaka kulturnoj botanici. U tom je području 1997. godine doktorirao s temom *Vjerovanja o drveću u Hrvata u kontekstu slavističkih istraživanja* te je potom doktorsku disertaciju objavio u knjizi istoga naslova 2002. godine (Zagreb: Naklada Slap). Jedna od tema s kojima se bavio je i transhumantno stočarstvo, a u okviru nje je 1985. godine stekao magisterij znanosti s radom *Transhumantni stočari između primorja i Velebita*.

Autori okupljeni u ovome zborniku svojim su prilozima, i u okviru tema kojima se Tomo Vinščak bavio, željeli obogatiti sjećanje na svojega suradnika, kolegu i prijatelja. **Marijana Belaj** piše o Tomi Vinščaku kao istraživaču i nastavniku koji je u svojem radu često birao neutabane puteve. Prateći teme kojima se bavio i pristupe koje je primjenjivao, uočava kako je njegov rad, između ostaloga,

obilježila istraživačka kreativnost, otvorenost prema drugim znanstvenim disciplinama, uključivanje zajednice u istraživanja, integracija nastave i znanstvenoga rada te bogato mentorsko iskustvo. **Mislav Ježić** se usmjerio na projekt *Sakralna interpretacija krajobraza* kojega je Tomo Vinšćak vodio. Pritom se posebno fokusira na njegove zasluge u postizanju značajnih znanstvenih rezultata koje je polučila skupina istraživača različitih disciplinarnih usmjerenja, okupljena oko Vinšćakova projekta. **Tibor Komar**, iz perspektive suradnika na projektu *Sakralna interpretacija krajobraza*, opisuje tijek i rezultate petogodišnjega projekta u okviru kojega je utvrđeno postojanje tragova pretkršćanskog svjetonazora kod Mošćenica u Istri, Žrnovnice kraj Splita te Vareša u Bosni i Hercegovini, a provedena su i dva terenska istraživanja u Ukrajini, 2011. i 2012. godine, u okolici grada Lavova. U ovom tekstu Komar donosi kratki pregled aktualnog stanja tih lokacija s odmakom od deset godina od početka istraživanja. **Andelko Mihanović** donosi rezultate proučavanja recepcija i interpretacije staroslavenske baštine na području Žrnovnice u vremenu nakon istraživanja Tome Vinšćaka. Vinšćak je, naime, dio projekta *Sakralna interpretacija krajobraza* posvetio istraživanju stare slavenske vjere na područja Žrnovnice, a rezultati tih istraživanja imaju odjeka u identitetskim procesima stanovništva toga kraja. **Damir Zorić** raspravlja o nekoliko toponima u Imotskom polju na području mjesta Proložac Donji. Uz ispravke nekih dosadašnjih pogrešnih tumačenja, iznosi niz toponima iz kojih se mogu prepoznati ostaci mitske slike starog, pretkršćanskog svjetonazora. **Suzana Marjanić** piše o dendrologiji i mitskoj botanici Tome Vinšćaka i Nikole Viskovića, prvih naših autora kulturne botanike. Nikola Visković svoju knjigu *Stablo i čovjek* objavljuje 2001. godine, a Tomo Vinšćak knjigu *Vjerovanja o drveću u Hrvata u kontekstu slavističkih istraživanja* 2002. godine. Autorica pritom ističe kako se u posljednje vrijeme sve više govori o studijama o biljkama (*plant studies*) i kritičkim studijama o biljkama (*critical plant studies*), pri čemu se diferenciraju istraživanja kulturološkog i kritičkog usmjerenja. **Lidija Bajuk** analizira ulogu bukve u kontekstu vjerske sakralizacije krajobraza, gdje su antički, germanski i slavenski sveti gajevi, a među njima i sveti bukvik, povezani s kultom predaka. Autorica ujedno istražuje tragove pretkršćanskoga poistovjećivanja kulturnih stabala s djevičanskim bogomajkama – dojiteljicama u godišnjim i životnim običajno-obrednim praksama. **Jelka Vince Pallua** analizira kulturnu imaginaciju vezanu uz žabe na temelju folklorističkih, mitoloških, etnoloških, arheoloških i jezičnih pokazatelja, a primjerima pokazuje kako žaba

često simbolizira ženski aspekt plodnosti, obilja, regeneracije te je povezana sa ženskim prokreativnim organom, kao i s gljivom i babom. **Petra Ilić** na temelju etnografskog istraživanja i analize časopisa *Hrvatski planinar* istražuje načine na koje planinari pridaju značenja fizičkom prostoru planine pretvarajući je u simboličko *mjesto*. Prilog koji potpisuje **Josip Zanki** nastaje kao sinteza nekih od rezultata istraživanja provedenih na trima lokacijama – Velebit, Učka i Dharamshala – koje autora povezuju s temama rada Tome Vinščaka. Prateći iskustva prostora na navedenim lokacijama, autor uočava i prikazuje nove konceptualizacije tih prostora. **Snježana Zorić** u fenomenološkom eseju istražuje dva tibetsko-bhutanska tantrika i njihov utjecaj na razvoj bhutanskog buddhizma. Fokus je na Padmasambhavi koji predstavlja meditativni i sublimni aspekt, i Drukpa Kunleyju koji se ističe seksualno neobuzdanim praksama. S. Zorić promatra njihovu djelatnost u kontekstu dvaju njima posvećenim hramovima – Paro Taktsang i Chimi Lhakhang – te njihova odnosa s planinom i pećinom, koji su značajni topografski fenomeni u Bhutanu. **Krešo Krnić** u svojem prilogu razmatra kako bi određena učenja *Bhagavadgīte* trebalo preispitati u kontekstu promijenjenog vjerskog i spoznajnog okruženja u suvremenim društvima. Autor pritom napominje kako je Tomo Vinščak, koji je, premda prirodno ukorijenjen u vlastito kulturno nasljeđe, pokazivao velik interes za istočnjačku misao, osobito tibetsku i indijsku. **Deniver Vukelić** analizira pojavu novošamanizma na primjeru pristupa Michaela Harnera, američkog antropologa koji je istraživao autohtone šamanističke prakse diljem svijeta. U okviru navedenoga analizira i rezultate terenskih istraživanja praktičara temeljnog (*core*) šamanizma u Europi i Hrvatskoj. **Ratka Relić** istražuje animističku simboliku transa u sibirskom šamanizmu u okviru čega, među ostalim tjelesnim fenomenima i promijenjenih stanja svijesti, analizira stanje šamanskog transa, kao metodu *useljavanja* duhova u tijelo šamana, te klasifikaciju duše na više vrsta energetsko-psihičkih dijelova čovjeka. **Noel Šuran** posebnu pažnju posvećuje istraživanju vjerovanja u krsnike, štrige, more i *slabo oko* u suvremenom kontekstu. Autor pritom donosi iznimno vrijedne zapise magijskih formula i molitvica za liječenje i iscjeljenje. **Sonja Miličević Vukelić** ističe ženski doprinos razvoju i širenju suvremenog vješticarstva (*wicca, wicca*) te podršci postojanosti njegovog kontinuiteta s naglaskom na teorijskim smjernicama Margaret Alice Murray – *Stare majke* vještijeg umijeća. **Zvezdana Jembrih** donosi vremensku lentu svojih *land art* radova, koji su povezani i s istraživanjem sakralne interpretacije krajobraza

Tome Vinščaka, i pritom ističe kako je Tomo prepoznao umjetnički pristup i primjenjivao metode umjetničkih i umjetničko-znanstvenih istraživanja znatno prije no što je to proklamirano u nekim recentnim znanstvenim projektima.

Završno u zborniku donosimo **Bibliografiju Tome Vinščaka i Fotografski prilog**. Oba priloga riječju i slikom vode tematsko-kronološkom lentom istraživanja našega *prijatelja s krova svijeta*.

Uz navedeno se, međutim, u ovome zborniku može pročitati još više. Autori u svojim prilogima ispisuju posvetu Tomi Vinščaku, njegovim radovima, susretima i druženjima, i to s podsjetnikom na temu **prijateljstva**, jer kao što navodi Derrida u *Politikama prijateljstva*:

“ja ne nadživljam prijatelja, ja mogu, odnosno, moram da ga nadživim samo u mjeri u kojoj on već nosi moju smrt i nasljeđuje je kao posljednji preživjeli.”

Urednici